

Ağustos 1917'de hâmise-i Süleymâniyye müderrisliği yaptı (İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, *Tarik Defteri*, nr. 4, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16). Medreselerin islahıyla ilgili düzenlemenin ardından 1910 yılından sonra yeni medreselerde görev aldı. 14 Haziran 1911'de Üsküdar Mihri-mah Sultan Dershaneli müdüriyetine getirildi. Ardından düzenlenmesiyle ilgili olarak kendisinin de bir risâle kaleme aldığı Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'nde tefsir müderrisliği görevine başladı (14 Kasım 1914). Bunun yanında 1915-1916'da Medresetü'l-mütehassısın'ın ilm-i nâsih ve mensûh müderrisliği de kendisine verildi. 5 Ağustos 1919'da Süleymaniye Medresesi'nin hadis müderrisliğine tayin edildi. Son olarak Medresetü'l-vâizin'de bir süre tefsir okuttu. Bu arada yeni açılan mekteplerde de görev aldı. Farsça ve Arapça muallimliği yaptığı okullar arasında Üsküdar İdâdîsi, Üsküdar Paşakapısı ve Toptaşı ile Koca Mustafa Paşa Askerî rüşdiyeleri sayılabilir.

Vildan Fâik, Ekim-Kasım 1906'da dördüncü meclis muhatabı sıfatıyla başladığı muhataplık görevine Eylül-Ekim 1909'da mukarrir oluncaya kadar devam etti. Bu görevi son huzur derslerinin yapıldığı 1922-1923'te sona erdi (İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, *Huzûr-ı Hümayun Müderrisleri Defteri*, nr. 45). *İlmiyye Salnâmesi*'nde (s. 168) dördüncü rütbeden Osmânî ve Mecidî nişanlarına sahip olduğu belirtilmekte, kendi yazdığı biyografisinde ayrıca muhataplara verilen beşinci rütbeden bir nişan aldığını söylemektedir. Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'nin faaliyetlerine katılarak irşad heyetinin çalışmalarını kapsamasında vaaz ve konferanslar da verdi (Polat, s. 62). Üsküdar-Doğancılar'da Nasûhî Dergâhı'nda vaaz etmekle de görevlendirildi (Kara, s. 277-278). II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine meşrutiyet idaresini halka anlatmak için Arnavutluk'a gönderildi (BA, ZB, 623/112). Bu seyahatini Arnavut milliyetçiliğiyle ilişkilendirenler de vardır (Sönmez, s. 98). Ayrıca Üsküdar'da kurulan livâ merkezi meclis idaresine seçildi ve burada fahrî üyelik yaptı. Vildan Fâik 4 Temmuz 1925 tarihinde Üsküdar'da vefat etti (*İkdâm*, İstanbul, 7 Temmuz 1925, nr. 10146); kabri Karacaahmet Mezarlığı'ndadır. Yazma eserlerinin çoğunu Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nin Aziz Mahmud Hüdâyî Bölümü'ne bağışlamıştır. Celvetî tarikatının kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî'nin bir eserini şerhetmesi onun Celvetîliğe intisap ettiğini düşündürmektedir.

Eserleri. 1. *Esrârü's-savm* (İstanbul 1315). 2. *el-Kavlû's-sâbit fî kazâi'l-fevâid*. Namazların kazâ edilmesine dairdir (İstanbul 1307). 3. *Teshîlû's-sarf*. Eser üzerine Yeliz Çiçek yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2009, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). 4. *Terşîhu'l-kalem fî Lâmiyyeti'l-'Acem*. Tuğrâî'nin Lâmiyyetü'l-'Acem adıyla bilinen kasidesine yazılmış Arapça bir şerhtir (İstanbul 1308). 5. *el-Mevâzîü'l-hisân (fîmâ kurrîre beyne yedeyi's-sultân)*. Müellifin huzur derslerindeki dört takririni içermektedir (İstanbul 1330). 6. *Medrese Hâtıraları (Islahat Nizamnâmesi)* (MÜİF Ktp., Yazmalar, nr. 239). Eser, 10 Ekim 1914'te ilân edilen Islâh-ı Medâris Nizamnâmesi'nin teşkilinde dikkate alınmıştır. 7. *Teshîlû'n-nahv* (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 1631). Mustafa Sula tarafından neşredilmiştir (*Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIX [İzmir 2009], s. 140-170). 8. *Tebyînü'l-edevât fîmâ verede fi'l-Kur'ân mine'l-ke-limât*. Süyûtî'ye ait *el-İtkân*'in Kur'an'daki edatlara dair kırkinci bölümünün özet bir tercümesidir (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 123). 9. *Nahviyye, Mâlatiyye, Dînâriyye Makâmelerinin Tercümesi ve Şerhi*. Harîrî'nin makâmelerinden bu adı taşıyanların tercümesi ve şerhidir (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 1393). 10. *Tavzîhu'l-mübhemât fîmâ verede fi'l-Kur'ân mine'l-ke-limât* (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 125). Arapça bir risâledir. 11. *Tefsîru sûreti Kâf* (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 129). 12. *el-Mültekât fî usûli't-tefsîr* (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 126). Arapça muhtasar bir risâledir. 13. *Kaside-i Münferice Şerhi* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 107). İsmâil Rusûhî Ankaravî'nin İbnü'n-Nahvî'ye ait *el-Kaşidetü'l-münferice* üzerine kaleme aldığı şerhini özensiz biçimde basılmasından kaynaklanan hatalar üzerine kaleme alınmıştır. 14. *Risâle fî şerhi'l-hilyeti'n-nebeviyye* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 35). 15. *Şerh-i Kaside-i Hemziyye*. Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin *el-Kaşidetü'l-hemziyye fî medhi'n-nebeviyye* adlı kasidesinin eksik bir şerhidir (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 106). 16. *Nahl Sûresinin 90. Âyetinin Tefsiri* (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 122). 17. *Tercüme ve İzahlı Ahvâlü'n-nebî*. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin hilkat, varlık ve hakikat-i Muhammediyye, velâdet, mucizat ve kıssa-i mi'rac

gibi konuları içeren Arapça risâlesinin Hüdâyî Âsitânesi postnişini Mehmed Gülşen Efendi tarafından yapılan Türkçe tercümesinin şerhidir (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 628). Vildan Fâik'in ayrıca *Beyânülhak* gazetesinde makaleleri yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, ZB, 623/112; BA, MF.MKT, 576/48; İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, *Sicill-i Ahvâl Dosyaları*, nr. 3591; Emekli Sandığı Arşivi, *Mülki Tasnif*, nr. 42194; *Salnâme-i Askerî*, İstanbul 1304, s. 109; a.e., İstanbul 1307, s. 115; *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye*, İstanbul 1317, s. 824; a.e., İstanbul 1319, s. 237; a.e., İstanbul 1321, s. 236; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 168, 174-175; Semîha Ormay, *Huzur Dersleri ile İlgili Konuşmalar*, İstanbul 1965, s. 28-63; Ebû'lulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 140-141, 828-829; Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul 1977, s. 277-278; Nâzım H. Polat, *Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti*, Ankara 1991, s. 62; Banu İşlet Sönmez, *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*, İstanbul 2007, s. 98; *İkdâm*, nr. 10146, İstanbul 7 Temmuz 1341/1925, s. 3; Mustafa Özel, "Debreli Vildan Faik ve el-Multekât fî usûli't-tefsîr", *İslamiyat*, sy. 4, Ankara 1999, s. 223-226; a.mlf., "Nahl/16 Sûresinin 90. Âyetinin Tefsiri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2, Sivas 2006, s. 139; Arzu Güldöşüren, "Bilinmeyen Bir Medrese Islahatı Metni: Vildan Fâik Efendi ve Islah Risalesi", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, sy. 31, İstanbul 2011, s. 201-220.

ARZU GÜLDÖŞÜREN

VİRÂNÎ

(ویرانی)

Alevî-Bektaşî şairi.

Doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Alevî-Bektaşî Nefesleri* adlı eserinde Virânî'nin 1587-1628 yılları arasında yaşayan Şah Abbas'la görüştüğünü kaydetmesinden hareketle onun XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı söylenebilir. Eğriboz adasında doğduğu, bir süre Necef'te kaldığı, Hz. Ali Türbesi'nde türbedarlık yaptığı, Anadolu'ya ve Balkanlar'a seyahat ettiği, Bulgaristan'da Demir Baba Tekkesi postnişininden icâzet aldığı ve diğer Bektaşî tekkelerini ziyaret ettiği, Otman Baba'ya giderken Filibe Karlova / Karlova'da Hâfizâde Türbesi yanında vefat ettiği ve orada gömüldüğü yolunda bir rivayet aktarılır (Noyan, IV, 536, 541). Gölpınarlı ise Bektaşî geleneğinde Virânî'nin ölmeyip "sır olduğu" şeklinde bir inancın yaşadığını, Necef Bektaşî Dergâhı'nda üstünde taç bulunan bir sütunun Virânî'nin sır olduğu me-

VİRÂNÎ

kân kabul edilerek ziyaret edildiğini nakleder. Aslen Nusayrî olan Virânî'nin daha sonra Bektaşîliğe, Alîlâhîliğe (Aliyyullahîlik) ve Hurûflîğe meylettiği söylenir. Besim Atalay bu görüşe katılarak Virânî'nin (Viran Abdal) Fazlullah Esterâbâdî, Mîr Fâzîl Ali el-A'lâ, Seyyid Nesimî, Abdülmecid b. Firişte, Seyyid Şemseddin, Muhyiddin Abdal gibi önemli Hurûfler arasında yer aldığını belirtmektedir (*Bektaşîlik ve Edebiyatı*, s. 39). Virânî'nin Balım Sultan'ın halifelerinden Kızıl Veli'ye / Deli'ye (Seyyid Ali Sultan) bir methiye yazması Balım Sultan'a intisap ettiğini doğrulamaktadır. Virânî, Alevî-Bektaşîler'in yedi şairinin (âşık) yedincisidir (diğerleri Nesimî, Fuzûlî, Hatâî, Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Yemînî).

300 kadar şiirini aruz vezniyle yazdığı dikkate alınırsa Virânî'nin belli bir eğitim gördüğü söylenebilir. Ayrıca şiirlerinden dinî-tasavvufî bilgiye sahip bulunduğu anlaşılır. Samimi ve heyecanlı bir Ehl-i beyt muhibbi olan şairin divanındaki birkaç şiiri dışında bütün şiirleri Hz. Ali, on iki imamla tarikat ve Alevî-Bektaşî uluları hakkındadır. Koşma biçimindeki az sayıda şiiri yanında aruzla kaleme aldığı birkaç şiirinde dördlük nazım birimini, "Esedullah'tır o" başlığını taşıyan şiirinde terciibend şeklini kullanmıştır. Diğer şiirlerinin tamamı uzunluklarından dolayı gazelden çok kasideyi andırmaktadır. Virânî aruzla rahatlıkla yazabilen vasat bir şair olup en etkili araç kabul ettiği şiirlerini inancını yaymak amacıyla kaleme almıştır.

Virânî'nin divanı dışında asıl adı *İlm-i Câvidân* olan, *Virânî Baba Risâlesi*, *Buyruk* ve *Fakrnâme* isimleriyle de anılan bir eseri daha vardır. Bu eserin temel konularını Fâtîha sûresinin tefsiri, Ehl-i beyt, dört kapı kırk makam, tasavvufî kavramlar, âdâb ve erkân teşkil etmektedir. Eserde en çok Bektaşîliğin âdâb ve erkânına ve şeriat kapısında şart olan ibadetlere yer verilmiştir. Dinî tahsilin bilgi vermesi yanında ikna edici ve dini sevdirci olması gerektiği üzerinde duran Virânî tâlipelerin duygu ve davranışlarının kaynağına inilerek onların bilinçlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Virânî nasihat dinlemeyen, âdâb ve erkâna uymayanların zulmette kalacağını söylemekte, tâlipelerin mânevî yetenekleriyle birlikte nefsânî zayıflıklarını ve şeytanî duygularını keşfetmelerini sağlayacak ifadelerle yer vermektedir. *İlm-i Câvidân*'da mevcut görüşlerinde İslâm'ın temel kaynaklarından hareket eden Virânî tarihî şahsiyetleri örnek göstermiş, soru-cevap metodundan ve

benzetmelerden faydalanmış, inanç, ibadet ve ahlâk konularında önemli sayılabilecek görüşler ortaya koymuştur. Eserin Anadolu'da şahıs ellerinde bazı yazma nüshalarının bulunduğu sanılmaktadır (*İlm-i Câvidân*, haz. Osman Eğri, s. 20-21). *İlm-i Câvidân* ile Virânî'nin bazı şiirleri *Nazm u Nesr-i Hazret-i Virânî Baba* adıyla basılmış (Kahire 1290, taşbaskı), divanını önce Mehmed Halid Bayrı neşretmiş (İstanbul 1959), ardından her iki eser Adil Ali Atalay Vaktidolu tarafından birlikte yayımlanmıştır (bk. bibl.). Osman Eğri tıpkı basımı ve geniş bir incelemeyle birlikte *İlm-i Câvidân*'ı günümüz Türkçesine aktarmıştır (bk. bibl.). Perihan Kaya da risâlenin dil özellikleri üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2009, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Virânî, *İlm-i Câvidân*, Turan Salkıt – Eyüp Öztürk özel kitaplığı; a.e. (haz. Osman Eğri), Ankara 2008; *Âşık Virânî Divanı* (haz. M. Halid Bayrı), İstanbul 1959, hazırlayanın önsözü, s. 5-18; *Virânî Divanı ve Risalesi (Buyruğu)* (der. Adil Ali Atalay Vaktidolu), İstanbul 1998; Hacı Bektaş-ı Veli, *Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye* (trc. Davut Duman), Ankara 2004, s. 8, 15, 39, 48; *Demir Baba Vilâyetnamesi* (haz. Bedri Noyan), İstanbul 1976, tür.yer.; Belîğ, *Güldeste*, s. 16, 20; Besim Atalay, *Bektaşîlik ve Edebiyatı*, İstanbul 1340, s. 39; Sadettin Nüzhet [Ergun], *Bektaşî Şairleri*, İstanbul 1930, s. 404-408; a.mlf., *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri: Bektaşî Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1944, s. 214; Abdülbâki Gölpinarlı, *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İstanbul 1992, s. 20; Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, Ankara 2001, IV, 536-541; Ahmet Yaşar Ocak, *Tarihten Teolojiye: İslâm İnançlarında Hz. Ali*, Ankara 2005, s. 93-95; Süleyman Zaman, *Alevî-Bektaşî Edebiyatında Yedi Ulu Ozan*, İstanbul 2009, s. 265-298; Mehmet Atalan, "Virânî'nin Fakr-nâmesi'nde Mezhebî Unsurlar", *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVI/2, Elazığ 2010, s. 63-77.

NURETTİN ALBAYRAK

VİRD

(bk. EVRÂD).

VÎS ü RÂMÎN

(ویس و رامین)

Fahreddin Es'ad Gûrgânî'nin
(V./XI. yüzyıl)

Farsça aşk mesnevisi

(bk. GÜRGÂNÎ, Fahreddin Es'ad).

VİSÂL

(bk. VÛSÛL).

VİSÂL-i ŞİRÂZÎ
(وصال شیرازی)Mirzâ Muhammed Şefî
b. Muhammed İsmâil Şîrâzî
(ö. 1262/1846)Kaçarlar dönemi şairi,
hattat ve müzehhip.

1192 veya 1193 (1779) yılında Şîraz'da doğdu. Lakabı Mirza Kûçek, künyesi Ebû Muhammed ve Ebû Ahmed'dir. Babası Muhammed İsmâil, Nâdir Şah'ın kâtibi idi. Babasını küçük yaşta kaybedince anne tarafından dedesi şair Mirza Abdürrahîm onu himayesine aldı. Ardından dayısının yanına gitti, ondan Arapça ve Farsça yanında güzel yazı yazmayı ve okumayı öğrendi. Yeteneği sayesinde hat sanatında ve şiirde ilerleme kaydetti. Dayısının, şiir okumasını engellemesine rağmen Visâl şiir söylemeyi sürdürdü. İlk dönem şiirlerinde "Mehcûr" mahlasını kullandı; daha sonra şeyhi kendisine "Visâl" mahlasını verdi. Visâl mûsîkî eğitimi de aldı. Şîraz'da önde gelen kişilerin sohbet ve eğlence meclislerinde güzel sesiyle kendi şiirlerini okuyarak şöhret kazandı. Devlet adamları yanında şehrin ileri gelenleriyle dostluk kurdu. Yakın arkadaşlarından biri de meşhur şair Kâânî-i Şîrâzî'dir. Daha sonra tasavvufa yönelerek ve tasavvufa ilgili kitaplar okudu. Dönemin mutasavvıflarından Mirza Ebû'l-Kâsım Sükût'un sohbetlerinde bulundu; şeyhinin yakınları içinde yer alıp irşada memur edildi. Şairliği ve hattatlığı yanında nakkaşlık ve tezhip sanatında da yetenek sahibiydi ve geçimini çoğu defa yazı yazarak sağlıyordu. Feth Ali Şah'ın Şîraz'ı ziyareti esnasında yedi ayrı hatla yazdığı, cilt ve tezhibini de bizzat yaptığı Kur'an-ı Kerim'i ona sundu. Şahla görüşmesinin ardından kendisine atıyeye verildi, ayrıca yıllık maaş bağlandı. Şîraz'da vefat eden Visâl'in hepsi de şiir ve sanatta söz sahibi olan altı çocuğu vardır. Bunların arasında en çok tanınanı şair ve hattat Mirza Muhammed Dâverî'dir.

Eserleri. 1. *Divân*. Sebki bîzgeşt (geçirye dönüş) üslûbunun önde gelen şairlerinden olan Visâl'in gazel, kaside, terciibend ve terkîbibend, na't, mersiye ve mesnevîlerinden oluşan şiirlerini içermektedir. Şiirlerinin büyük bir kısmını Kaçar şahları Feth Ali Şah, Nâsirüddin Şah ve şehzadeleriyle Horasan Valisi Şücâüssaltana ve diğer devlet adamları için söylediği kasideler teşkil eder. Ayrıca şeyhi için de kasideler ve bir mersiye kaleme almıştır. Visâl takvâ ehli bir kişi olup çok sayıda mushaf